TIMSS 2019 | TRENDS IN INTERNATIONAL MATHEMATICS & SCIENCE STUDY

Universiteit Antwerpen

RESEARCH BRIEF **SCHOOLLIDMAATSCHAP**

Gijsen, M., Appels, L., De Maeyer, S. en Van Petegem, P.

>> De daling van de Vlaamse prestatie tussen TIMSS 2015 en TIMSS 2019 was groter dan verwacht, wat een heel aantal vragen met zich meebracht. In een poging om een beter zicht te krijgen op deze prestatiedaling, gingen we op zoek naar hoe de daling zich manifesteert binnen afgelijnde leerling- en schooltypes. In deze research brief zoomen we in op het concept schoollidmaatschap, de types van leerlingen die binnen dit concept te onderscheiden zijn en de samenhang van elk van deze leerlingtypes met de geobserveerde daling in de Vlaamse wiskunde- en wetenschapsprestaties.

SAMENVATTING

>> **Definitie**. Schoollidmaatschap gaat over de mate waarin een leerling zich persoonlijk opgenomen en gesteund voelt door de schoolse omgeving. Onderzoek heeft aangetoond dat dit gevoel verband houdt met schoolse uitkomsten.

>> **Meting**. TIMSS concepten die hiermee samenhangen zijn verbondenheid met de school, frequentie van afwezigheid en ervaring met pestgedrag.

>> **Types**. Op basis van schoollidmaatschap zijn er in Vlaanderen vijf leerlingtypes te onderscheiden:

BELONGERS
IN-BETWEENERS
GO-GETTERS
BULLIED
ABSENT

>> **Resultaten**. Het meest vertegenwoordigde en best presterende leerlingtype, de Belongers, maakt geen significante daling door. Dit is anders voor de overige leerlingtypes.

>> **Discussie**. Het welbevinden van een leerling is van groot belang: enkel de leerlinggroep die zich op school goed in hun vel voelen, bewijzen zichzelf resistent tegen de grote prestatiedaling.

>> **Aanbevelingen**. Vertrek in de klaspraktijk steeds vanuit wat wel goed loopt.

KADERING

>> De TIMSS 2019 resultaten toonden een sterke en significante daling in zowel de Vlaamse wiskunde- als wetenschapsresultaten. In het overkoepelend rapport 'Vlaamse leerling- en schooltypes met hun TIMSS trend doorheen de tijd' gingen we na of deze prestatietrend zich op een verschillende manier manifesteert binnen afgelijnde leerling- en schooltypes. Voor de leerlingtypes werd er gewerkt rond de concepten:

- academische socialisatie
- prestatiemotivatie
- schoollidmaatschap
- thuiscultuur
- sociaaleconomische status

Voor de schooltypes werd er gewerkt rond de concepten:

- uitdagende klassamenstelling
- schoolse geborgenheid
- academisch schoolklimaat

In deze research brief geven we de kern van de bevindingen omtrent het verband tussen de TIMSS prestatiedaling en leerlingen hun schoollidmaatschap mee.

Voor een rijke omschrijving van de gevolgde methode en de gebruikte leerlingkenmerken verwijzen we graag naar het overkoepelende rapport. Dit kan u terugvinden in de publicatiesectie van TIMSS 2019 op *www.timssvlaanderen.be* of *onderwijsvlaanderen.be*.

METHODE

TIMSS

>> TIMSS staat voor *Trends in International Mathematics and Science Study*. Het is een grootschalig internationaal vergelijkend onderwijsonderzoek dat de wiskunde en wetenschapsprestaties van leerlingen uit het vierde leerjaar in kaart brengt naast een aantal onderwijsgerelateerde achtergrondkenmerken. Het onderzoek wordt elke vier jaar herhaald en Vlaanderen een trouwe deelnemer.

DATA. Voor dit onderzoek wordt er gebruik gemaakt van de publieke Vlaamse TIMSS data uit de cycli 2015 en 2019. In de cyclus van 2015 betrof het 5404 leerlingen in 153 scholen. In 2019 ging het om een steekproef van 4655 leerlingen in 147 scholen.

SAMPLING. Om een steekproef te trekken die representatief is voor de populatie in het deelnemende land, gebeurt de sampling binnen TIMSS niet volledig willekeurig. Er wordt gebruik gemaakt van een zogenaamd tweefasige aselecte steekproefopzet (LaRoche et al. 2016). In de eerste fase worden scholen willekeurig geselecteerd op basis van welbepaalde demografische gegevens. In een tweede fase worden, waar mogelijk, twee volledige klassen per school geselecteerd. In deze klassen nemen, in principe, alle leerlingen deel aan het TIMSS onderzoek (Martin et al., 2020).

TIMSS TOETS. De TIMSS toets is omvangrijk, waardoor individuele leerlingen worden gevraagd slechts een deel van de vragen te beantwoorden. Dit betekent dat er een schatting moet worden gemaakt van het eigenlijke prestatieniveau van de leerling mocht deze wel alles hebben beantwoord. Hiervoor werden per leerling vijf mogelijke vaardigheidsscores geschat.

De combinatie van bovenstaande bijzonderheden maakt dat er specifieke analysetechnieken moeten worden toegepast (Rutkowski et al., 2010). Deze worden verder toegelicht onder *multilevelanalyse*.

Meer informatie over TIMSS vindt u in het Vlaams TIMSS rapport.

ANALYSE METHODE

TYPES. Om op zoek te gaan naar types leerlingen, werd gebruik gemaakt van een persoonsgerichte benadering. Deze benadering heef tot doel groepen of types van scholen te identificeren die welbepaalde kenmerken (of relaties tussen kenmerken) met elkaar delen (Michaelides et al., 2019). Concreet werden er, op basis van afgelijnde concepten uit de literatuur, een beheersbaar aantal genuanceerde types van leerlingen geïdentificeerd.

MULTILEVELANALYSE. Door de geïdentificeerde leerlingtypes te koppelen aan de TIMSS prestatieresultaten, kan worden nagegaan op welke manier de verschillende leerlingtypes evolueren tussen het jaar 2015 en 2019. Herinner u dat leerlingen werden geselecteerd op basis van de klas en de school waarin zij zaten. Daarom maken we gebruik van zogenaamde multilevelmodellen. Deze modellen houden rekening met het feit de leerlingen ‘genest zijn’ binnen klassen en de klassen ‘genest zijn’ binnen scholen. Dit ‘genest zijn’ betekent dat leerlingen in een klas en in een school meer op elkaar gelijken in vergelijking met leerlingen uit een andere klas of school (Michaelides et al., 2019). Om te compenseren voor deze clustering aan de basis van de steekproefselectie, wordt er bij alle analyses gebruik gemaakt van zogenaamde gewichten (Fishbein et al., 2021). Als uitkomst in de multilevelanalyses, worden de vijf geschatte prestatiescores gebruikt. Met deze werkwijze trachten we de eigenlijke prestatie van de leerling mee te nemen, mocht deze wel de volledige TIMSS toets hebben ingevuld.

Meer informatie over de methode vindt u in het rapport Vlaamse leerling- en schooltypes.

SCHOOLLIDMAATSCHAP

>> Het gevoel van lidmaatschap bij een school kan gedefinieerd worden als "de mate waarin leerlingen zich persoonlijk geaccepteerd, gerespecteerd, opgenomen en gesteund voelen door anderen in de sociale omgeving van de school" (Goodenow, 1993, p.80). Voor het ontrafelen van leerlingtypes rond schoollidmaatschap selecteren we TIMSS variabelen die theoretisch aansluiten bij dit concept. Op basis van de antwoorden op deze TIMSS variabelen, groeperen we leerlingen in leerlingtypes met gelijkaardige kenmerken.

Voor het profiel *schoollidmaatschap* werden drie variabelen uit de leerlingvragenlijst meegenomen:

- het gevoel van verbondenheid
- diens ervaring met pestgedrag
- de afwezigheid van de leerling

Deze combinatie van variabelen zegt iets over de wijze waarop de leerling het schoolse leven ervaart.

LEERLINGKENMERKEN

>> Eerder onderzoek heeft aangetoond dat dit gevoel van schoollidmaatschap gerelateerd is aan een aantal schoolse uitkomsten, onder meer motivatie en prestatie (Uslu & Gizir, 2017; Wentzel et al., 2010). Schoollidmaatschap kan worden geduid als gehechtheid aan de school, het gevoel van schoolgemeenschap of verbondenheid met de school (Cemalcilar, 2010). Direct in lijn met deze verwoording vinden we in TIMSS de schaal 'verbondenheid met de school', wat een indicator is voor "de gevoelens van de leerlingen over hun school en hun verbondenheid met de schoolgemeenschap" (Martin et al., 2016, p. 15.2). Aansluitend kan de frequentie van afwezigheid van leerlingen zonder chronisch ziektebeeld iets zeggen over hoe zij de sociale omgeving op school beleven, en is een patroon van aanrakingen met pestgedrag nefast voor een gevoel van schoollidmaatschap.

VERBONDENHEID. Op basis van vragen als, "Ik ben graag op school" en "De juffen en meesters op deze school behandelen me eerlijk en rechtvaardig" werd de schaal 'gevoel van verbondenheid met de school' ontwikkeld. Waar er in de vorige twee variabelen een positieve trend te zien was tussen de Vlaamse cijfers in TIMSS 2015 en TIMSS 2019, is de trend op deze schaal negatief: leerlingen voelen zich minder sterk verbonden met de school. Daarnaast loopt de prestatiedaling overheen alle categorieën van verbondenheid ongeveer gelijk.

PESTGEDRAG. In eerder onderzoek is gebleken dat angst om slachtoffer te worden van geweld zowel de leermotivatie als de academische prestaties beïnvloedt (Higgins et al., 2012), mogelijks ook de mate van afwezigheid op school. Hoewel er ook hier een positieve verschuiving naar minder ervaringen met pestgedrag te zien is tussen de twee TIMSS cycli, blijven de Vlaamse cijfers alarmerend ten opzichte van andere EU15 landen. Daarnaast is er een positieve samenhang tussen minder ervaringen met pestgedrag en een hogere TIMSS prestatie. De daling in leerlingprestatie tussen 2015 en 2019 is groter bij de groep leerlingen die meer frequent in aanraking komt met pestgedrag.

AFWEZIGHEID. Zeer frequente afwezigheden bij leerlingen zonder een chronisch ziektebeeld kunnen wijzen op andere problematieken zoals spijbelgedrag en een laag gevoel van lidmaatschap tot de school. Tussen TIMSS 2015 en TIMSS 2019 zien we een positieve verschuiving naar meer aanwezigheid op school. De grootste terugval in leerlingprestaties is te observeren bij de groep leerlingen die zeer frequent afwezig zijn.

Meer informatie over deze leerlingkenmerken vindt u in het *rapport Vlaamse leerling- en schooltypes*.

LEERLINGTYPES

>> De 184 leerlingen die geen gegevens hadden op één of meer van deze drie variabelen, werden uitgesloten van de analyse. Bij de overige leerlingen in het profiel *schoollidmaatschap* onderscheiden we vijf leerlingtypes. Een grafisch beeld van elk van deze leerlingtypes is terug te vinden in Figuur 1. We presenteren de leerlingtypes naar hun vertegenwoordiging door de leerlingpopulatie.

FIGUUR 1 LEERLINGTYPES BINNEN HET PROFIEL SCHOOLLIDMAATSCHAP

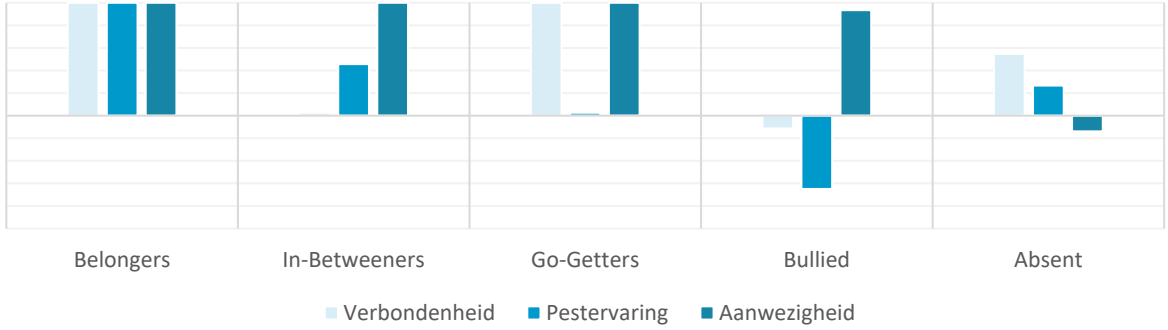

Noot. De figuur rapporteert de geïndexeerde scores op de meegenomen TIMSS variabelen waarbij een hoge score positiever is dan een lage score. Nul wijst op een gemiddelde of matige score binnen het specifieke kenmerk.

BELONGERS. De Belongers zijn de leerlingen die rapporteren *nooit of bijna nooit* afwezig te zijn op school, aangeven bijn*a nooit* gepest te worden en zich *sterk* verbonden voelen met de school. Met 31,7% van de Vlaamse leerlingen (*n* = 3131) die deelnamen aan TIMSS is dit tevens het best vertegenwoordigde type binnen het profiel van *schoollidmaatschap*. Met een blik op de achtergrondkenmerken is te zien dat de Belongers het grootste aandeel leerlingen heeft dat *altijd* Nederlands spreekt thuis.

IN-BETWEENERS. Het tweede meest vertegenwoordigde type (*n* = 2524, 25,6%) binnen het profiel van *schoollidmaatschap* zijn de In-Betweeners. Zij rapporteren *nooit of bijna nooit* afwezig te zijn op school. Op vlak van pesten geeft 46% van deze leerlingen aan *bijna nooit* gepest te worden, terwijl de overige 54% dit *maandelijks* lijkt te ervaren. Desondanks geven zij allemaal aan zich *matig* verbonden te voelen met de school.

GO-GETTERS. De Go-Getters (*n* = 1661, 16,8%) zijn *bijna nooit* afwezig op school, komen *maandelijks* in contact met een pestervaring maar hebben desondanks een *sterk* gevoel van verbonden te zijn met de school. Onder dit leerlingtype valt, zowel in TIMSS 2015 als in TIMSS 2019, een kleiner aandeel aan leerlingen uit het buitengewoon basisonderwijs, in vergelijking met de overige leerlingtypes in dit profiel.

BULLIED. Bij het volgende type (*n* = 1302, 13,2%) loopt het gevoel van schoollidmaatschap in een andere richting. Het merendeel van deze leerlingen is *bijna nooit* afwezig maar heeft *wekelijks* te maken met pestgedrag. Aansluitend voelt maar 28% een *sterke* verbondenheid met de school, 33% omschrijft deze verbondenheid als *matig* en 39% als *zwak*. Dit type bestaat grotendeels uit jongens, en omhelst een beduidend kleiner aandeel leerlingen die thuis *altijd* Nederlands spreken in vergelijking met de vorige drie leerlingtypes.

ABSENT. Het laatste type (*n* = 1257, 12,7%) onderscheidt zich door een grote afwezigheid op school. 35% geeft aan *minstens één keer per week* afwezig te zijn. Voor 12% is dit eens *elke twee weken* en voor de overige 53% *een keer per maand*. Verder rapporteren zij wisselende ervaringen met pesten. 44% zegt *bijna nooit* met pesten in contact te komen, maar voor 38% gebeurt dit *maandelijks,* en

voor de overige 18% *wekelijks*. Hun gevoel van verbondenheid met de school varieert al even sterk en situeert zich vooral tussen *sterk* en *matig*. Binnen het profiel *schoollidmaatschap* heeft het type Absent het grootste aandeel vertraagde leerlingen en leerlingen met een lage sociaaleconomische status. Daarnaast omhelst dit type, net als de Bullied, een kleiner aandeel leerlingen die thuis *altijd* Nederlands spreken.

PRESTATIEVERSCHILLEN

>> De grootste bevinding in het profiel *schoollidmaatschap* is dat de daling in leerlingprestaties van de Belongers tussen 2015 en 2019 niet significant is, noch voor wiskunde, noch voor wetenschappen, waar dit in de overige leerlingtypes wel het geval was. Figuur 2 geeft een grafische weergave van de prestatiedalingen binnen het profiel *schoollidmaatschap*, met een indicatie van de significantie van deze dalingen. Tabel 1 vult de figuur aan met cijfers over de verdeling van leerlingen over de verschillende types.

FIGUUR 2 DALING VAN DE LEERLINGPRESTATIES BINNEN HET PROFIEL SCHOOLLIDMAATSCHAP

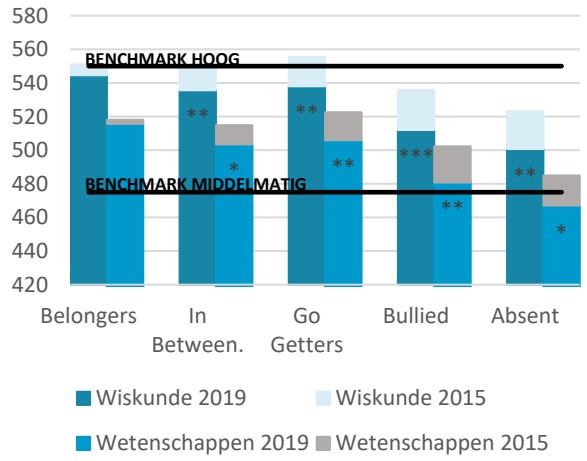

Type	Wiskunde		Wetenschap	
	2015	Daling	2015	Daling
Belongers	551	7	518	2
In-Betweeners	549	13**	515	11*
Go-Getters	556	18**	523	17**
Bullied	536	24***	502	21**
Absent	523	22**	485	18*

Noot. De figuur geeft weer hoe significant de daling is voor enerzijds de wiskundescore en anderzijds de wetenschapsscore voor elke type leerlingen. * = p < .1, ** = p < .01, *** = p < .001.

Het meest vertegenwoordigde en best presterende leerlingtype, de Belongers, maakt geen significante daling door tussen de dataverzameling van TIMSS 2015 en TIMSS 2019. Dit is anders voor de overige types binnen het profiel *schoollidmaatschap*. De sterkste daling, voor beide leergebieden, manifesteert zich bij het type Bullied. Deze groep daalt met 24 punten voor wiskunde, en 21 punten voor wetenschappen, waarmee ze nog wel steeds hoger blijven scoren dan het type Absent. Dit type leerling, dat zich kenmerkt door een grote afwezigheid op school, is de tweede sterkste daler binnen dit profiel. Zij zakken met 22 punten voor wiskunde, en 18 punten voor wetenschappen waarmee ze voor dit laatste vakgebied niet meer over de benchmark Middelmatig reiken en nu presteren op prestatieniveau Laag. De Go-Getters volgen hen op in het rijtje met een daling van 18 punten voor wiskunde, en 17 punten voor wetenschappen. Dit leerlingtype zakt met hun TIMSS 2019 wiskundeprestatie onder de benchmark Hoog. De kleinste, maar nog steeds statistisch significantie daling, vinden we bij de het leerlingtype van de In-Betweeners. Voor hen vinden we een daling van 13 punten op wiskunde, waarmee ze in TIMSS 2019 eindigen na de Belongers, en met 11 punten voor wetenschappen, waardoor ze in TIMSS 2019 ook plaats moeten laten voor de nog steeds sterk scorende Go-Getters.

TABEL 1 TIMSS RESULTATEN OPGEDEELD NAAR LEERLINTYPES IN HET PROFIEL SCHOOLLIDMAATSCHAP

Type	Aantal leerlingen			% lln in profiel	% lln totaal
	Totaal	T15	T19		
Belongers	3131	1620	1511	31,7%	31,1%
In-Betweeners	2524	1076	1448	25,6%	25,1%
Go-Getters	1661	962	699	16,8%	16,5%
Bullied	1302	825	477	13,2%	12,9%
Absent	1257	810	447	12,7%	12,5%
Totaal in profiel	**9875**	**5293**	**4582**	**100,0%**	**98,2%**
Uitgesloten	184				1,8%
Totaal	**10059**				**100,0%**

Noot. lln = leerlingen. * = p < .1, ** = p < .01, *** = p < .001

DISCUSSIE

>> De hier voorliggende research brief kreeg vorm naar aanleiding van de sterke daling in Vlaamse TIMSS resultaten tussen de cycli van 2015 en 2019. We stelden ons de vraag of leerlingtypes gebaseerd op schoollidmaatschap een verschillende prestatie-trend meemaken. In deze brief kunnen we meedelen dat de integratie van het concept schoollidmaatschap in de discussie inderdaad een beter zicht geeft op de Vlaamse daling.

Een voor de hand liggende conclusie is dat het welbevinden van een leerling van groot belang is. De Belongers, de leerlingen die amper in aanraking komen met pestgedrag, frequent aanwezig zijn op school en zich sterk verbonden voelen met de school, was het enige leerlingtype dat geen significante daling in prestaties kende tussen TIMSS 2015 en TIMSS 2019.

Het in aanraking komen met pestgedrag blijkt systematisch negatief samen te hangen met het gevoel van verbondenheid met de school. Zelfs desondanks de weerbaarheid van sommige leerlingen (Go-Getters) lijken ervaringen met pesten zich uiteindelijk toch de wreken in de leerlingprestaties.

We moeten concluderen dat het niet gaat om welbevinden of presteren, maar dat het een verhaal is van beiden.

AANBEVELING: WEG MET SCHOOLMOEHEID. Voor leerlingen afhaken, bouwen ze een rugzak op. Dit kan samenhangen met een gebrek aan continuïteit door onder meer afwezigheid of schoolwissels, maar ook met negatieve ervaringen zoals contact met pestgedrag of stereotypering. Het label van falen voelt bijna op hun voorhoofd gebrand. Een open en positieve houding van de leerkracht geeft meer kans op verbinding en vertrouwen en kan voorkomen dat er aan de alarmbel moet worden getrokken.

AANBEVELING: HET GOEDE VOORBEELD. Voor een vloeiende schoolwerking moeten niet enkel de leerlingen zich lid voelen van de school. Ook de schoolleider en leraren dienen zich deel van het team te voelen. Een verbindend schoolklimaat blijkt namelijk een invloed te hebben op zaken als spijbelgedrag (Keppens en Spruyt, 2016).

AANBEVELING: ANTIPESTBELEID. Eén keer per jaar zien we ze verschijnen: de vier grote stippen tegen het pesten. Maar we moeten groter denken dan dat. Nog teveel Vlaamse leerlingen komen in aanraking met pesten, en daarnaast heeft het een

negatieve samenhang met schoolverbondenheid en prestaties.

AANBEVELING: OUDERLIJKE BETROKKENHEID. Als je ouders maar weinig aansluiting vinden met de school, hoe moet jij je er dan lid van voelen? Wat als de thuisidentiteit botst met de schoolidentiteit? Diversiteitsexpert Emilie Le Roi waarschuwt ervoor leerlingen in een spreidstand te duwen. Hiermee verwijst ze naar die situaties waarin wat op school wordt verwacht anders is dan wat thuis bij de leerling leeft. Het in gesprek gaan met de ouders wordt hierbij als cruciaal gezien.

AANBEVELING: IEDEREEN IN DE SPOTLIGHT. Verder vragen we aandacht voor de leerlingen met een andere culturele achtergrond. Het was opvallend dat de meer kwetsbare types, de Bullied en de Absent, een groter aandeel leerlingen omhelzen die thuis niet altijd Nederlands spreken.

Gelieve naar dit document te refereren als

Gijsen, M., Appels, L., De Maeyer, S. & Van Petegem, P. (2021). Schoollidmaatschap: Vlaamse TIMSS 2019 research brief. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

REFERENTIES

Appels, L., Gijsen, M., De Maeyer, S., & Van Petegem, P. (2022). Vlaamse leerling- en schooltypes met hun TIMSS trend doorheen de tijd. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Cemalcilar, Z. (2010). Schools as socialisation contexts: Understanding the impact of school climate factors on students' sense of school belonging. *Applied psychology*, *59*(2), 243-272. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2009.00389.x

Faddar, J., Appels, L., Merckx, B., Boeve-de Pauw, J., Delrue, K., De Maeyer, S., & Van Petegem, P. (2020). *Vlaanderen in TIMSS 2019. Wiskunde- en wetenschapsprestaties van het vierde leerjaar in internationaal perspectief en doorheen de tijd.*

Fishbein, B., Foy, P., & Yin, L. (2021). *TIMSS 2019 User Guide for the International Database*. TIMSS & PIRLS International Study Center. https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/international-database/

Goodenow, C. (1993). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, *30*(1), 79-90. https://doi.org/10.1002/1520-6807(199301)30:1<79::AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X

Higgins, M., Ishimaru, A., Holcombe, R., & Fowler, A. (2012). Examining organizational learning in schools: The role of psychological safety, experimentation, and leadership that reinforces learning. *Journal of Educational Change*, *13*(1), 67-94. https://doi.org/10.1007/s10833-011-9167-9

Keppens G. & Spruyt B. (2016), The school as a socialization context: Understanding the impact of school bonding and the authoritative school climate on truancy, Steunpunt Onderwijsonderzoek, Brussel.

LaRoche, S., Joncas, M., & Foy, P. (2016). Sample Design in TIMSS 2015. In M. O. Martin, I. V. S. Mullis, & M. Hooper (Eds.), *Methods and Procedures in TIMSS 2015* (pp. 3.1-3.37). Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: http://timss.bc.edu/publications/timss/2015-methods/chapter-3.html

Martin, M. O., Mullis, I. V. S., Hooper, M., Yin, L. F., P., & Palazzo, L. (2016). *Creating and interpreting the TIMSS 2015 context questionnaire scales.* (Methods and procedures in TIMSS 2015).

Martin, M. O., von Davier, M., & Mullis, I. V. S. (Eds.). (2020). Methods and Procedures: TIMSS 2019 Technical Report. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/methods

Michaelides, M. P., Brown, G. T. L., Eklöf, H., & Papanastasiou, E. C. (2019). Methodology: Cluster Analysis of Motivation Variables in the TIMSS Data. In M. P. Michaelides, G. T. L. Brown, H. Eklöf, & E. C. Papanastasiou (Eds.), *Motivational Profiles in TIMSS Mathematics: Exploring Student Clusters Across Countries and Time* (pp. 25-40). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-26183-2_3

Rutkowski, L., Gonzalez, E., Joncas, M., & von Davier, M. (2010). International large-scale assessment data: Issues in secondary analysis and reporting. *Educational Researcher*, *39*(2), 142-151. https://doi.org/10.3102/0013189X10363170

Uslu, F., & Gizir, S. (2017). School belonging of adolescents: The role of teacher–student relationships, peer relationships and family involvement. *Educational Sciences: Theory & Practice*, *17*(1). https://doi.org/10.12738/estp.2017.1.0104

Wentzel, K. R., Battle, A., Russell, S. L., & Looney, L. B. (2010). Social supports from teachers and peers as predictors of academic and social motivation. *Contemporary educational psychology*, *35*(3), 193-202. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2010.03.002

VERDER LEZEN

>> **Klasse** Gesprekstips: Zo praat je met leerlingen die schoolmoe zijn
De Weirdt, L.

>> **Klasse** Wat als de thuisidentiteit van een leerling botst met de school?
Le Roi, E.

>> **Onderwijs Vlaanderen** Verbindend schoolklimaat
Keppens, G. en Spruyt, B.